

NÄKÖKULMIA LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLON LAATUUN PERHE- JA LAITOSHOIDOSSA

Riikka Saari
Erikoissosiaalityöntekijän koulutus
Hyvinvointipalvelut 2019-2021
Helsingin yliopisto

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department sosiaalityö
Tekijä/Författare – Author Riikka Saari		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Näkökulmia lastensuojelun sijaishuollon laatuun perhe- ja laitoshoidossa		
Oppiaine / Läroämne – Subject Erikoissosiaalityöntekijän koulutus		
Työn laji/Arbetets art – Level Hyvinvointipalvelut	Aika/Datum – Month and year 9/2021	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 20

<p>Tiivistelmä/Referat – Abstract</p> <p>Sosiaalityön erikoistumisopintojen lopputyössä käsittelen lastensuojelun sijaishuollon laatua suomalaisessa perhe- ja laitoshoidossa. Tutkimuskysymykseni on, millaisena lastensuojelun sijaishuollon laatu kuvautuu perhe- ja laitoshoidossa. Selvitys on tehty laadullisella tutkimusotteella ja tutkimusaineistona olen käyttänyt valmiita asiakirjoja. Tarkastelun kohteeksi olen valikoinut tutkimusaiheeseen sopivia lastensuojelun sijaishuoltoa koskevia asiakirjoja vuosilta 2016-2020. Asiakirjat toimivat selvityksessä aineistoesimerkkeinä lastensuojelun sijaishuollon laadusta. Selvityksen teoreettisen viitekehyksen muodostaa Marketta Rajavaaran jäsentely laadun kehittämisen näkökulmista vuodelta 1997. Rajavaaran mallin mukaisia näkökulmia laadun kehittämiseen ovat poliittis-hallinnollinen, kansalaislähtöinen, liike-elämälähtöinen ja ammatillinen näkökulma.</p> <p>Aineistoesimerkiksi poliittis-hallinnollisesta laadun kehittämisen näkökulmasta olen valinnut valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit, jotka sosiaali- ja terveysministeriö on julkaistu osana lastensuojelun laatusuosituksia vuonna 2019. Esimerkiksi kansalaislähtöisestä näkökulmasta sijaishuollon laatuun olevan valinnut lasten laatusuositukset perhehoitoon. Lasten laatusuositukset on julkaissut Pesäpuu ry yhteistyössä Espoon kaupungin kanssa vuonna 2016. Liike-elämälähtöisestä laadun näkökulmasta olen valinnut aineistoesimerkiksi sijaishuollon ostopalveluja koskevat palvelukuvaukset Varsinais-Suomen alueelta vuodelta 2020. Palvelukuvaukset ovat ostopalvelujen hankinnassa ja kilpailutuksessa käytettäviä asiakirjoja. Aineistoesimerkiksi ammatillisesta näkökulmasta sijaishuollon laatuun olen valinnut Sijaishuoltoyksikkö Tammen omavalvontasuunnitelman vuodelta 2018. Sosiaalihuollon toimintayksiköiden velvollisuus laatia omavalvontasuunnitelma perustuu sosiaalihuoltolakiin.</p> <p>Tutkimusaineiston tarkastelussa olen hyödyntänyt väljästi laadullisen sisällönanalyysin periaatteita. Olen poiminut aineistosta sijaishuollon laadun kannalta keskeisiä ja kiinnostavia teemoja. Aineiston teemat kuvaavat lastensuojelun sijaishuollon laatua eri näkökulmista käsin. Poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta tarkasteltuna laatukriteerit korostavat sijaishuollon prosessin suunnitelmallisuutta ja vastuukysymyksiä sijaishuollon eri toimijoiden kesken. Kansalaislähtöisestä näkökulmasta lasten laatusuosituksissa painottuu tavallisen perhearjen ja hyvien ihmissuhteiden merkitys lasten kokemana hyvänä sijaishuoltona. Liike-elämälähtöisestä näkökulmasta palvelukuvauksissa asetetaan vaatimukset sijaishuollon ostopalveluille suhteessa sijaishuollon kustannuksiin. Ammatillinen laadun kehittämisen näkökulma korostaa omavalvontasuunnitelman perusteella sosiaalihuollon lainsäädännön keskeistä merkitystä. Sijaishuollon laadun näkökulmissa on eroja ja yhtäläisyyksiä mutta näkökulmat täydentävät toisiaan ja keskeisintä on huomioida moninäkökulmaisuus sijaishuollon laadun tarkastelussa.</p>

<p>Avainsanat – Nyckelord – Keywords lastensuojelu, sijaishuolto, laatu, perhehoito, laitohoito</p>

SISÄLLYS

1. Johdanto.....	4
2. Julkisten palvelujen laadun taustaa.....	5
2.1 Palvelun laadun kehittäminen.....	6
2.2 Lastensuojelun sijaishuollon muodot.....	7
3. Tutkimuskysymys ja tutkimusaineistot.....	8
4. Näkökulmia lastensuojelun sijaishuollon laatuun.....	10
4.1 Poliittis-hallinnollinen laatu viranomaisohjeissa.....	11
4.2 Kansalaislähtöinen laatu ja kokemusasiantuntijuus.....	14
4.3 Liike-elämälähtöinen laatu ostopalveluissa.....	14
4.4 Ammatillinen laatu ja omavalvontasuunnitelma.....	16
5. Pohdinta.....	18
Lähteet.....	19
Liitteet.....	20

1. JOHDANTO

Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lopputyössä tarkastelen lastensuojelun sijaishuollon laatua. Työskentelen Sijaishuoltoyksikkö Tammessa, joka on 23 varsinais-suomalaisen kunnan yhteinen keskitetty lastensuojelun sijaishuollon erityisyksikkö. Sijaishuoltoyksikkö tarjoaa asiantuntija-apua sopimuskunnille lastensuojelun toimeksiantosuhteisen perhehoidon ja lastensuojelun ympärivuorokautisen laitoshoidon kysymyksissä. Yksikön tarkoituksena on tukea sopimuskuntia lastensuojelun sijaishuollon asiakasprosesseissa ja sijaishuollon palvelujen järjestämisessä. Sijaishuoltoyksikkö toteuttaa sopimuskunnille lakisääteistä perhehoidon ennakkovalmennusta, tarjoaa perhehoidon ohjausta ja tukea sekä järjestää koulutusta perhehoitajille ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Yksikkö koordinoi kuntien yhteistä perhepankkia lyhyt- ja pitkäaikaisen perhehoidon osalta. Yksikön tehtävänä on koota tietoa maakunnan alueella toimivista sijaishuollon luvanvaraisista yksiköistä, ammatillisista perhekodeista ja lastensuojelulaitoksista. Sijaishuoltoyksikkö tarjoaa sopimuskunnille tukea perhe- ja laitoshoidon valvontaprosesseissa.

Lastensuojelun sijaishuollon kehittämistyössä palvelujen laatu on yksi keskeinen toiminnan tavoite. Julkisia palveluja käyttävän asiakkaan näkökulmasta laatu on palvelujen oikeudenmukaisen jakautumisen ja asiakkaan perusoikeuksien toteutumisen kannalta merkittävä tavoite. Palvelut kustannetaan yhteisin verovaroin, ja palvelujen laadun tavoite nähdään myös tämän perusteella oikeutettuna vaatimuksena. Laatuun julkisissa palveluissa alettiin kiinnittää enemmän huomiota 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa taloudellisen taantuman ja laman seurauksena. Julkishallinnon kehittämiseen ryhdyttiin hakemaan mallia yksityisellä sektorilla käytetyistä johtamisopeista esimerkiksi laatujohtamisesta. Laadusta alkoi muodostua julkisen sektorin uudistamisen ja kehittämisen yksi keskeinen väline. Sosiaalipalvelujen uudistamiseen ja kehittämiseen laatu tuli alunperin palvelujen arvioinnin myötä. (Rajavaara 1997, 83.)

Viime vuosina lasten ja perheiden palvelujen keskiössä on ollut ennaltaehkäisevien palvelujen kehittäminen riittävän varhaisen tuen varmistamiseksi. Sosiaalihuoltolain kokonaisuudistuksessa useita aiemmin lastensuojelulaisissa säädettyjä tukitoimia siirrettiin osaksi sosiaalihuoltolain mukaisia peruspalveluja. Ennaltaehkäisevien palvelujen painotuksesta ja kehittämisestä huolimatta lastensuojelun palvelujen tarve ei ole kuitenkaan vähentynyt. Lastensuojelun korjaavien palvelujen ja erityisesti sijaishuollon palvelujen tarve on viime vuosina jatkanut kasvuaan. Sotkanetin tilastotietojen mukaan vuonna 2019 Suomessa asui kodin ulkopuolella kiireellisesti sijoitettuna tai huostaanotettuina 1,3 prosenttia alle 17-vuotiaista lapsista ja nuorista. Kymmenen vuotta aiemmin

vuonna 2009 vastaava luku oli 1,0 prosentti ja kaksikymmentä vuotta aiemmin vuonna 1997 0,6 prosenttia. Tilastotietojen valossa Suomessa asuu oman kodin ulkopuolella nykyisin aiempaa enemmän lapsia. (Hoikkala & Lavikainen 2014, 4-6.) Lastensuojelu on erityistason julkinen palveluja ja sijaishuolto sen viimesijainen muoto. Laadukkailla sijaishuollon palveluilla on merkitystä kaikkein haavoittuvaisimmassa olevien lasten ja nuorten kannalta.

2. JULKISTEN PALVELUJEN LAADUN TAUSTAA

Laadun käsite omaksuttiin suomalaiseen julkiseen palvelutuotantoon laajemmin 1980-90 -luvulla uuden julkishallinnon kehittämisen ja new public management -ajattelun myötä. Yksityiseltä sektorilta lainatut palvelujen tuottamisen ja johtamisen käytännöt sekä markkinamekanismin hyödyntäminen saivat 1990-luvun lamavuosien myötä enemmän jalansijaa suomalaisten julkisten palvelujen tuottamisessa ja järjestämisessä. Julkisen sektorin markkinaistuminen aloitti uudenlaisen julkisten palvelujen yksityistämisen trendin. Palvelujen järjestämisvastuu on säilynyt kunnilla ja kuntayhtymillä mutta palvelujen tuottamisen tavat ovat moninaistuneet markkinaistumisen myötä. Useat julkiset palvelut tuotetaan nykyisin yksityisesti ja hoiva-alan yritysten määrä on kasvanut viimeisten vuosikymmenien aikana erityisesti sosiaali- ja terveystaloudissa. Julkisten palvelujen järjestämisen ja tuottamisen tavat ovat moninaistuneet, kun kuntien ja kuntayhtymien rinnalle on tullut runsaasti yksityisiä palveluntuottajia. Julkisten palvelujen ulkoistaminen on johtanut erilaisten tilaaja- ja tuottajamallien yleistymiseen julkisessa palvelutuotannossa. (Rajavaara 2007, 156.)

Julkinen palvelutuotannon moninaistuminen on tuonut sosiaalialalle uudenlaista hoivayrittäjyyttä aina paikallisista pienistä toimijoista useita toimintayksiköitä omistaviin suuryrityksiin. Samanaikaisesti palvelujen ulkoistamisen kanssa keskustellaan yhä enemmän siitä, miten yksityisesti tuotettujen sosiaalipalvelujen laatu voidaan varmistaa. Erityisesti palvelutason säilymisen ja palvelujen asiakaslähtöisyyden merkityksestä käydään julkista keskustelua. Markkinamekanismin voimistumisen myötä kysymys hyvinvointipalvelujen laadusta on edelleen keskeinen. Palvelujen kehittämisessä korostuu uudella tavalla asiakkaan aseman muuttuminen palvelujen kohteesta niiden aktiiviseksi käyttäjäksi ja kuluttajaksi. Suomessa hyvinvointipalvelujen järjestämiseen vaikuttaa vahva lainsäädännöllinen perusta, joka asettaa palvelutoiminnalle samat arviointikriteerit riippumatta siitä, ovatko palvelut julkisesti vai yksityisesti tuotettuja. (Laitinen 1995, 99; Rajavaara 2007, 156.)

2.1. Palvelujen laadun kehittäminen

Julkisissa palveluissa laadun käsite on liitetty perinteisesti palvelujen arviointi- ja kehittämistyöhön. Hyvinvointipalvelujen voimakas yksityistäminen on johtanut tavoitteeseen laadukkaista julkisista palveluista ja palveluja käyttävän asiakkaan aseman turvaamisesta. (Rajavaara 2007, 167.) Laadun käsite on lähemmin tarkasteltuna ristiriitainen ja merkitykseltään moninainen. Laatua on vaikea määrittellä yksiselitteisesti ja laadun käsitteen monimutkaisuus korostuu erityisesti hyvinvointipalvelujen kontekstissa, jossa toimintaympäristö on itsessään monimutkainen. Hyvinvointipalvelut on määritelty lainsäädännössä ja viranomaisohjeissa. Julkisia palveluja tuottavat julkiset ja yksityiset toimijat ja niitä käyttävät asiakkaat yksilöllisissä ja ainutkertaisissa elämäntilanteissaan. Laadun määrittelyä hankaloittaa, että näkemys laadusta riippuu paljon siitä, mistä näkökulmasta laatua tarkastellaan. Perusteltua on tarkastella laatua monipuolisesti mahdollisimman erilaisista näkökulmista. (Rajavaara 1997, 85.)

Hyvinvointipalvelujen laatua ja laadun kehittämistä voidaan tarkastella Marketta Rajavaaran (1997) tutkimuksen perusteella neljästä eri näkökulmasta. Laadun tarkastelun näkökulmia Rajavaara kutsuu laadun kehittämisen näkökulmiksi. Julkisten palvelujen laadun kehittämisen näkökulmia ovat Rajavaaran mukaan poliittis-hallinnollinen, kansalaislähtöinen, liike-elämlähtöinen ja ammatillinen näkökulma laatuun. Jokaiselle laadun kehittämisen näkökulmista voidaan löytää oma alkuperän ja sen myötä perustelut näkökulman merkityksellisyydestä ja arvopohjasta. Lisäksi jokaisella laadun kehittämisen näkökulmalla on erotettavissa omat keinonsa, joiden avulla laatua tavoitellaan. (Rajavaara 2007, 168.) Taulukossa 1. on esitelty Rajavaaran laadun kehittämisen näkökulmat. Näkökulmat yhdistämällä laadusta on mahdollista saada monipuolisempi kuva.

Taulukko 1. Laadun kehittämisen näkökulmat

Näkökulma	Alkuperä	Keinot
Poliittis-hallinnollinen	Edustuksellinen demokratia Julkisten palvelujen poliittinen laatukontrolli Kansalaisten oikeudet Tasa-arvo Laillisuus Julkinen byrokratia	Lainsäädäntö Valtakunnalliset laatusuositukset Palvelustandardit Laatuindikaattorit Asiamiehet

Kansalaislähtöinen	Osallistuva demokratia Kansalaisyhteiskunta	Yhteiskunnalliset liikkeet Asiakasjärjestöt Vaihtoehtoiset palvelumallit
Liike-elämälähtöinen	Markkinamekanismi Tuottavuus Tehokkuus Kuluttajan valinta	TQM ISO 9000 Laatupalkinto Benchmarking
Ammatillinen	Ammatillinen sosiaalisuus Itseohjautuvuus Autonomia	Ammatillinen koulutus Ammattietiikka Kollegiaalinen valvonta Itsearviointi

Lähde: Rajavaara 1997, 86.

Suomessa julkisilla hyvinvointipalveluilla on ollut vanhastaan vahva lainsäädännöllinen perusta. Hyvinvointivaltion rakentamisen vaiheessa poliittis-hallinnollinen näkökulma julkisten palvelujen laatuun oli palvelujen kehittämisen keskeinen näkökulma. Poliittis-hallinnollinen näkökulma korostaa demokratiaa, kansalaisten oikeuksia ja julkisten palvelujen lainmukaisuutta ja tasa-arvoisuutta. Liike-elämälähtöinen näkökulma julkisten palvelujen laatuun edustaa poliittis-hallinnolliseen näkökulmaan verrattuna uudempaa laadun kehittämisen näkökulmaa. Liike-elämälähtöinen laatu-ajattelu on vaikuttanut julkisissa palveluissa erityisesti 1990-luvun laman jälkeen korostaen markkinamekanismin hyödyntämisen kautta julkisten palvelujen tehokasta ja tuottavaa järjestämistä. Liike-elämälähtöisessä näkökulmassa pyritään painottamaan palvelujen moniammatillisuutta, asiakaslähtöisyyttä ja vaikuttavuutta. Muita laadun kehittämisen näkökulmia mallissa edustavat kansalaislähtöinen palveluja käyttävän asiakkaan näkökulma ja ammatillinen eli työntekijän näkökulma palvelun laadun kehittämiseen. (Rajavaara 1997, 85-88.)

2.2. Lastensuojelun sijaishuollon muodot

Lastensuojelun palvelujen laadusta säädetään lastensuojelulain (2007) 11 §:ssä. Lastensuojelutyön tulee olla laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen. Lastensuojelulain 49 §:n mukaan sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestä perhehoitona, laitoshoidon tai muulla lapsen

tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lastensuojelulain mukaan laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. Perhehoito on ollut lainsäädännön nojalla vuodesta 2012 alkaen ensisijainen sijaishuollon muoto.

Perhehoitolain (2015) 3 §:n nojalla perhehoidolla tarkoitetaan hoidon tai muun osa- tai ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona. Perhehoitolaissa on säädetty erikseen perhekodin olosuhteista ja perhehoitajan kelpoisuudesta sekä hoidettavien lasten lukumäärästä. Kunta tai kuntayhtymä tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa tai sopimuksen perhehoidon järjestämisestä vastaavan yksityisen palveluntuottajan kanssa. Ammatillinen perhehoito puolestaan tarkoittaa lapsen sijaishuollon järjestämistä perhehoitona ammatillisessa perhekodissa, jonka toimintaa säätelee laki yksityisistä sosiaalipalveluista. (Lastensuojelun käsikirja, 2020.)

Lastensuojelulain (2007) 57 §:n mukaan laitoshuoltoa annetaan lastensuojelulaitoksissa, joita ovat lastenkodit, nuorisokodit, koulukodit ja vastaanottokodit. Lastensuojeluyksiköitä ylläpitävät valtio, kunnat, kuntayhtymät ja yksityiset palveluntuottajat. Lastensuojelun sijaishuollon palveluntuottajien toimintaa säätelee laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011), johon on kirjattu asiakkaan oikeus laadukkaisiin sosiaalipalveluihin. Vaatimus lastensuojelun sijaishuollon palvelujen laadusta on erikseen kirjattu hallinnonalaa ohjaavaan lainsäädäntöön.

4. TUTKIMUSKYSYMYYS JA TUTKIMUSAINEISTOT

Tarkastelen lopputyössä lastensuojelun sijaishuollon laatua sekä perhe- että laitoshoidossa, koska vaatimus laadusta koskee molempia sijaishuollon muotoja. Tutkimuskysymyksenä on, millaisena lastensuojelun sijaishuollon laatu kuvautuu suomalaisessa perhe- ja laitoshoidossa. Selvitys on tehty laadullisella tutkimusotteella ja tutkimusaineistona olen käyttänyt valmiita asiakirja-aineistoja. Tarkastelun kohteeksi olen valikoinut tutkimusaiheeseen sopivia sijaishuoltoa koskevia asiakirjoja vuosilta 2016-2020. Asiakirjat toimivat selvityksessä aineistoesimerkkeinä lastensuojelun sijaishuollon laadusta. Asiakirjoissa sijaishuollon laatua lähestytään eri näkökulmista. Asiakirjat on laadittu eri tahojen toimesta ja eri tarkoituksia palvellen mutta niitä yhdistävänä tavoitteena on kehittää sijaishuollon laatua. Aineistoesimerkit edustavat eri näkökulmia sijaishuollon laatuun ja tarkoitukseni on aineiston kautta testata Rajavaaran mallia laadun kehittämisen näkökulmista.

(Rajavaara 1997a, 86; 2007b, 168).

Aineistoesimerkiksi poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta sijaishuollon laatuun olen valinnut sosiaali- ja terveysministeriön laatimat sijaishuollon laatukriteerit. Ne on julkaistu ensimmäisen kerran lastensuojelun laatusuosituksen liitteenä vuonna 2019. Sijaishuollon laatukriteerit on esitelty taulukkona, jonka pituus on 12 sivua sisältäen kaikkiaan 12 erillistä laatukriteeriä. Sijaishuollon toimijoiden, jotka järjestävät, hankkivat, tuottavat ja valvovat sijaishuoltoa, tulee toiminnassaan huomioida valtakunnalliset laatukriteerit. Kriteerit pohjautuvat perus- ja ihmisoikeussäännöksiin ja kansalliseen lainsäädäntöön sekä tutkimustietoon laadukkaasta sijaishuollosta. Kriteerit on laadittu asiakasnäkökulmasta ja niillä on haluttu selkiyttää eri toimijoiden tehtäviä ja vastuita suhteessa sijaishuollon asiakkaana olevaan lapseen. Laatukriteerit on kuvattu prosessinomaisesti sopivan sijaishuoltomuodon ja -paikan valinnasta, lapsen vastaanottamiseen, arkeen sijaishuoltopaikassa ja sijaishuoltopaikasta siirtymiseen sekä sijaishuollon päättymiseen. (Eriksson, ym. 2019, 38.)

Kansalaisnäkökulmaa lastensuojelun sijaishuollon laatuun aineistossa edustaa Pesäpuu ry:n Salapoliisien ja Espoon kaupungin perhehoidon yhteistyönä laatimat lasten laatusuositukset perhehoitoon -esite vuodelta 2016. Pesäpuu ry on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, joka on perustettu vuonna 1998. Pesäpuu on lastensuojelun kehittämissyhteisö, joka tekee yhteistyötä yksityisten tahojen, järjestöjen ja julkisten toimijoiden kanssa. Pesäpuu toimii erityisesti lastensuojelun sijaishuollossa perhehoidon puolella vahvistaen sijaisperheissä asuvien lasten osallisuutta ja kuulluksi tuleamista. Pesäpuun Salapoliisit ovat 6-10 -vuotiaita lastensuojelun sijaishuollon kokemusasiantuntijoita. Salapoliisien tarkoituksena on lasten osallisuuden ja lasten äänen vahvistaminen sijaishuollon kehittämistyössä. Lasten laatusuositukset perhehoitoon on nelisivuinen Pesäpuun julkaisema esite, jossa sijaishuollon asiakkaana olevat lapset ovat kertoneet ajatuksiaan siitä, millainen on heidän mielestään hyvä ja turvallinen sijaisperhe.

Aineistoesimerkiksi liike-elämälähtöisestä näkökulmasta lastensuojelun sijaishuollon laatuun olen valinnut sijaishuollon ympärivuorokautisten ostopalvelujen kilpailutusta koskevat palvelukuvaukset Varsinais-Suomen alueella vuodelta 2020. Palvelukuvaukset ovat palvelujen hankintamenettelyyn kuuluvia asiakirjoja, joita käytetään ostopalvelujen kilpailutuksessa tarjouspyynnön liitteenä. Palvelukuvaukseen on kirjattu palvelulle asetetut vaatimukset, joiden perusteella yksityiset palveluntuottajat jättävät tarjouksensa ja joiden perusteella heidät hyväksytään kilpailutukseen. Sijaishuollon ympärivuorokautisia palveluja koskevien palvelukuvausten pituus on yhteensä 39 sivua. Tarkasteltavat palvelukuvaukset koskevat lastensuojelun ympärivuorokautisen laitoshoidon,

luvanvaraisen ammatillisen perhehoidon ja toimeksiantosuhteisen perhehoidon palvelukuvauksia. Ympäri vuorokautista laitoshoidoa koskevat palvelukuvaukset on laadittu erikseen perustason ja erityistason laitoshoidolle. Erityistason laitoshoidossa yksikön erityisosaaminen koskee jotain seuraavista alueista; lapsi- ja/tai nuorisopsykiatria, päihdeosaaminen, neuropsykiatrian ja/tai vammaistyön tuntemusta, käytöshäiriöiden kuntoutus, erityinen huolenpito tai koulukotitoiminta.

Aineistoesimerkiksi ammatillisesta näkökulmasta lastensuojelun sijaishuollon laatuun olen valinnut Sijaishuoltoyksikkö Tammen omavalvontasuunnitelman, joka on 12 sivuinen asiakirja.

Omavalvontasuunnitelman laatiminen perustuu sosiaalihuoltolakiin ja lain kokonaisuudistuksen myötä velvoite laatia yksikkökohtainen omavalvontasuunnitelma on laajentunut koskemaan kaikkia sosiaalihuollon toimintayksiköitä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) myös julkisilla yksiköillä on täytynyt vuodesta 2015 alkaen olla omavalvontasuunnitelma. Tätä ennen suunnitelma edellytettiin vain yksityisiltä palveluntuottajilta. Omavalvontasuunnitelman avulla on tarkoitus seurata ja kehittää yksikön toiminnan laatua ja tarkastella laadun toteutumista palveluissa.

Omavalvontasuunnitelman tavoitteena on tunnistaa, ehkäistä ja korjata palvelussa esiintyviä epäkohtia ja tunnistaa palvelun onnistumisen kannalta epävarmuutta tai riskiä aiheuttavia tekijöitä.

Omavalvonnan tausta-ajatus on riskienhallinnassa ja palveluprosessin laadun ja turvallisuuden arvioinnissa ja varmistamisessa. Omavalvonnan tavoitteena on henkilökunnan oman toiminnan arviointi ja asiakaspalautteen hyödyntäminen palvelun laadun kehittämistyössä.

5. NÄKÖKULMIA LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLON LAATUUN

Tutkimusaineiston käsittelyssä hyödynnän väljästi laadullisen sisällönanalyysin periaatteita.

Laadullisella sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitetun sisällön analyysia, jossa aineistoa voidaan luokitella, teemoitella ja/tai tyypitellä sen mukaan, mikä aineistossa tutkimusaiheen kannalta on kiinnostavaa. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 91-92). Olen etsinyt aineistoesimerkkeistä (sijaishuollon laatukriteerit, lasten laatusuosituksot perhehoitoon, sijaishuollon ostopalvelujen palvelukuvaukset ja sijaishuoltoyksikön omavalvontasuunnitelma) sijaishuollon laadun kannalta kiinnostavia teemoja. Teemat kuvailevat, millaista lastensuojelun sijaishuollon laatu on. Laadun kuvauksissa kiinnitetään huomiota, millaisia vaatimuksia laadukkaalle sijaishuollolle asetetaan. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen sijaishuollon laatua Rajavaaran (1997) laadun kehittämisen näkökulmia hyödyntäen.

5.1. Poliittis-hallinnollinen laatu viranomaisohjeissa

Sijaishuollon laatukriteerien mukaan sijaishuoltoapaikan valinnan vaiheessa on keskeistä, että lapsi saa hänen yksilöllisiä tarpeita vastaavan sijaishuoltoapaikan. Sijaishuoltoapaikan tulee arvioida, vastaako yksikön osaaminen ja resurssit lapsen tarpeita: *”Arvioida huolellisesti mahdollisuuksiaan vastata sijoitettavan lapsen tarpeisiin sekä turvata lapsen edun ja tavoitteiden mukainen sijaishuolto.”* Sijaishuoltoapaikan tulee arviota ennen uutta sijoitusta yksikössä asuvien lasten etu ja tarpeet sekä perhehoidossa sijoitettavan lapsen mahdollisuudet saada tasavertainen asema muihin perhekodin jäseniin: *”Huomioi arviossaan muiden perhekodin lasten edut ja tarpeet sekä tiedossa olevat henkilösuhteet sekä perheessä että perheen lähipiirissä.”* Myös laitoshoidon puolella on ennen sijoitusta tehtävä huolellinen arviointi: *”Yksikön vastuuhenkilö vastaa yhteistyössä henkilökunnan kanssa muiden yksikössä sijoitettuna olevien lasten edun ja tarpeiden arvioinnista sekä arvioi sijoitettavan lapsen edun ja tarpeiden toteutumista lapsiryhmässä.”*

Laatukriteerien perusteella lapsen tulovaihe sijaishuoltoapaikkaan on erityisen merkityksellinen turvallisen ja ennakoitavan sijoituskokemuksen näkökulmasta. Lapsen on tärkeä saada kokea olevansa tervetullut. Sijaishuoltoapaikan tulee erikseen huomioida lapsen tutustumis- ja muuttovaihe tätä varten laaditun kirjallisen ohjeistuksen avulla. Sijaishuoltoapaikan tulee valmistautua lapsen tuloon ja lapsi tulee ottaa erityisesti vastaan: *”Huolehtii omahoitajan(/-jien) työvuorot niin, että hänellä (/heillä) on mahdollisuus ottaa lapsi vastaan ja olla lapsen tukena tulovaiheessa.”* Lapselle tarjotaan tulovaiheessa oma huone ja tuetaan lapsen turvallista saapumis- ja asettumisvaihetta sijaishuoltoapaikkaan: *”Varmistaa, että lapsi saa sisustaa henkilökohtaisen tilan toivomallaan tavalla ja tuoda mukanaan itselleen tärkeitä tavaroita.”*

Laatukriteereissä korostuu, että sijaishuollon arjessa lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua ja kehitystä tulee tukea monipuolisesti: *”Sijaishuoltoapaikka huolehtii lapsen perushoidosta ja huolenpidosta (riittävä ravinto, erityisruokavalion huomiointi, riittävä lepo ja terveydenhoito).”* Lisäksi lapsen tulee saada lastenhuoltolain edellyttämällä tavalla sijaishuoltoapaikassa osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Sijaishuoltoapaikassa lapseen on tärkeä luoda luottamuksellinen suhde, joka rakentuu elämällä yhteistä arkea lapsen kanssa siten, että lapsi saa riittävästi huomiota ja aikuisen yksilöllistä aikaa. Sijaishuoltoapaikan ilmapiirin tulee olla lasta arvostava ja kannustava: *”Vahvistaa lapsen positiivista minäkuvaa, toimijuutta ja sosiaalisia taitoja sekä vahvistaa lapsen tunnetta siitä, että hän tulee hyväksytyksi omana itsenään.”* Sijaishuoltoapaikan arjessa keskeistä on

lapsen kokemus kasvuympäristön turvallisuudesta. Sijaishuoltoapaikan tehtävä on varmistaa lapsen turvallisuudentunne sekä sijaishuoltoapaikassa että sen ulkopuolella: *”Varmistaa, että lapsi ei tule kiusatuksi, hyväksikäytetyksi tai leimatuksi sijaishuoltoapaikassa ja sen ulkopuolella vertais- ja aikuissuhteissa.”*

Laatukriteerit korostavat lapsen osallisuutta omaa asiakkuutta ja sijaishuoltoa koskevassa päätöksenteossa: *”Huolehtii, että lapsi voi ilmaista vapaasti mielipiteensä ja toivomuksensa ja että ne otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon.”* Lapselle tulee antaa tietoa lapsen iän ja kehitystason mukaan ja lapselle tulee perustella häntä koskevat päätökset. Sijaishuollossa tulee tukea lapsen osallisuutta ilmaista itseään päätöksentekotilanteissa. Lapsen tulee konkreettisesti voida vaikuttaa häntä koskeviin asioihin: *”Vahvistaa lapsen kykyä ja keinoja vaikuttaa sijaishuoltoapaikan arjen käytäntöihin.”* Laitosyksikössä tulee lisäksi olla rakenteita, jotka tukevat lasten ryhmämuotoista osallisuutta kuten osallistuminen hyvän kohtelun suunnitelman laadintaan.

Laatukriteerien mukaan lapsen on tärkeä sijaishuollosta huolimatta kokea kuuluvansa tavanomaisiin lasten ja nuorten yhteisöihin myös sijaishuoltoapaikan ulkopuolella. Sijaishuoltoapaikan tulee tukea lapsen koulunkäyntiä, harrastuksia ja kaverisuhteita: *”Tukee lapsen pitkäjänteisyyttä koulunkäynnin ja harrastusten suhteen.”* Sijaishuoltoapaikan ulkopuolisissa yhteisöissä tulee huomioida lapsen omat toiveet ja kiinnostuksen kohteet. Lapsen sosiaalisten suhteiden tulee sijaishuollon aikana tukea hänen yksilöllistä kehitystään: *”Tarkastelee ja keskustelee lapsen kanssa ihmissuhteiden merkityksestä ja tukee tunnistamaan ja arvioimaan niitä oman hyvinvoinnin kannalta.”*

Laatukriteerit korostavat sijaishuoltoapaikan velvollisuutta tukea lapsen yhteydenpitoa: *”Tukee ja mahdollistaa lapsen ja hänelle tärkeiden läheisten yhteydenpidon.”* Sijaishuoltoapaikan tulee vahvistaa lapsen kokemusta siitä, että hänen läheisensä hyväksytään: *”Puhuu lapsen perheestä ja läheisistä kunnioittavasti ja arvostavasti.”* Sijaishuoltoapaikan tulee tukea lapsen yhteydenpitoa tehdä myös yhteistyötä lapsen läheisten kanssa lasta koskevissa asioissa: *”Pitää asiakassuunnitelmassa sovitulla tavalla yhteyttä lapsen biologiseen perheeseen kertoen lapsen kuulumisista, arjen sujumisesta, koulunkäynnistä jne.”* Yhteistyö lapsen vanhempien kanssa on sijaishuoltoapaikan tehtävä: *”Tekee yhteistyötä huoltajien kanssa ja tukee lapsen läheisten osallisuutta lapsen arjessa.”*

Laatukriteereissä painottuu lapsen itsemääräämisoikeus ja sijaishuoltoapaikan velvollisuus antaa lapselle tietoa: *”Tarjoaa lapselle tietoa hänen oikeuksistaan ja oikeusturvakeinoista.”* Lapsen

oikeuksien lisäksi sijaishuoltoapaikan tulee antaa lapselle avoimesti tietoa sijaishuoltoapaikan säännöistä ja käytännöistä: *”Huolehtii siitä, että lapsi ymmärtää perhekodin säännöt ja tavoitteet--”* Sijaishuollossa aikuisten tulee erottaa toisistaan tavanomainen kasvatustyö ja lastensuojelulaissa säädetyt rajoitustoimenpiteet: *”Toteuttaa rajoitustoimenpiteitä vain tarvittaessa ja lain edellyttämällä tavalla. Käy lapsen kanssa läpi käytetyt rajoitustoimenpiteet ja niiden perusteet heti, kun se on mahdollista.”*

Laatukriteerien mukaan lapsen tulee sijaishuollon aikana saada tarvitsemansa varhaiskasvatuksen, opetuksen, terveydenhuollon sekä muut tarvitsemansa perus- ja erityistasonpalvelut: *”Huolehtii lapsen varhaiskasvatuksen, koulunkäynnin ja perusterveydenhuollon palveluiden toteutumisesta.”* Sijaishuoltoapaikan tulee myös tehdä yhteistyötä lapsen asioissa tarvittavien palvelutahojen kanssa: *”Varmistaa, että laitoksen moniammatillinen yhteistyö on sujuvaa--”* Ongelmatilanteissa myös sijaishuoltoapaikan tulee ottaa vastaan ulkopuolista tukea ja apua: *”Vastaanottaa lapsen tarpeen niin vaatiessa tukea ja apua myös itselleen--”*

Laatukriteerin mukaan sijaishuollon päättyessä tai sijaishuoltoapaikan muuttuessa keskeistä on lapsen kokemus muutoksen ennakoitavuudesta: *”Tukee lapsen suunnitelmallista siirtymistä seuraavaan elämänvaiheeseen.”* Sijaishuollon päättyessä on tärkeää, että sijaishuoltoapaikka hoitaa ja tukee lasta siirtymätilanteessa ja tekee yhteistyötä verkoston kanssa: *”Osallistuu suunnitelman mukaiseen jälleenyhdistämistyöskentelyyn. Toimii turvallisesti ja lasta tukien silloinkin, kun kyse on äkillisestä ja suunnittelemattomasta sijaishuoltoapaikan muutoksesta.”* Laatukriteerien mukaan sijaishuoltoapaikan tulee tukea ja auttaa nuorta itsenäistymisvaiheessa: *”Tukee ja avustaa nuorta urasuunnittelussa, koulutuksen tai työpaikan hankkimisessa tai muun mielekkään tekemisen järjestymisessä (koulu tai työelämän) sekä arkipäivässä selviämisessä.”*

Laatukriteerit painottavat lastensuojelun sijaishuollon asiakasprosessin suunnitelmallisuutta ja dokumentointia. Lapsen tulisi kokea oma sijoitus, sen seuranta ja dokumentointi suunnitelmallisena kokonaisuutena: *”Noudattaa sosiaalityöntekijän lapselle laatimaa asiakassuunnitelmaa. Osallistuu sen säännölliseen tarkistukseen--”* Asiakassuunnitelmaa täydennetään laitoshoidossa erillisellä lapsikohtaisella hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Sijaishuollon suunnitelmallisuutta vahvistaa säännöllinen dokumentointi lapsen sosiaalityöntekijälle kuukausikoosteen muodossa. Kriteerit huomioivat osallistavan dokumentoinnin yhdessä lapsen kanssa ikä- ja kehitystaso huomioiden: *”Raportoi lapsen tilanteesta -- Mahdollistaa lapsen osallistumisen raportointiin --Dokumentoi lapsen asioita yhdessä lapsen kanssa--”*.

5.2. Kansalaislähtöinen laatu ja kokemusasiantuntijuus

Lasten laatusuositukset perhehoitoon -esitteen nimi on ”Tavallista arkea ja kilttejä aikuisia”. Lapset ovat vastanneet kysymykseen, millainen on hyvä sijaisperhe. Lasten mukaan: *”On tärkeää, että lapsella on KOTI. Lapsi tarvitsee aikuisia, jotka ovat kilttejä lapsille.”* Lasten mielestä kiltti aikuinen on sellainen, joka: *”ei huuda lapselle, käyttäytyy hyvin, huolehtii lapsesta, oleilee lapsen kanssa, ei lyö lasta, antaa viikkorahaa ja päästää kouluun.”* Lasten vastauksissa hyvästä sijaisperheestä korostuvat keskeisinä tekijöinä, että aikuinen huolehtii lapsen perustarpeista ja osoittaa välittämistä halaamalla lasta. Lasten mielestä hyvä sijaisperhe on sellainen, jossa: *”Lapsi saa ruokaa, lapsella on sänky”*. Lasten mielestä on tärkeää, että sijaisperheessä voi harrastaa ja tehdä tavallisia lapsen elämään kuuluvia mukavia asioita: *”leikkiä, katsoa telkkaria, lukea, pelata, ulkoilla, syödä karkkia, käydä uimassa”*. Lasten laatusuosituksissa yhteinen tekeminen ja leikki on tärkeää: *”Hyvässä sijaisperheessä lapsen kanssa leikitään yhdessä.”*

5.3. Liike-elämälähtöinen laatu ostopalveluissa

Sijaishuollon ympärivuorokautisia ostopalveluja koskevissa laitoshoidon ja luvanvaraisen perhehoidon palvelukuvauksissa yksiköltä edellytetään voimassaolevaa toimilupaa ja lainsäädännön noudattamista: *”Palvelun ja palveluntuottajan toiminnan on täytettävä lainsäädännön sekä viranomaismääräysten ja -ohjeiden palvelulle asettamat vaatimukset, joihin palveluntuottaja on velvollinen perehtymään.”* Palveluntuottajalla tulee olla viranomaismääräysten edellyttämät suunnitelmat, joita ovat omavalvontasuunnitelma, lääkehoitosuunnitelma, turvallisuussuunnitelma ja pelastussuunnitelma, työntekijöiden perehdytysuunnitelma sekä lastensuojelulain mukainen hyvää kohtalua koskeva suunnitelma.

Palvelukuvauksissa on määritelty sijaishuollon henkilöstön kelpoisuus. Sijaishuollossa voi työskennellä ainoastaan tehtävään koulutettu henkilökunta: *”Vastuuhenkilön lisäksi henkilöstömitoitukseen laskettavasta hoito- ja kasvatustehtävissä olevasta henkilökunnasta vähintään 50 %:lla tulee olla sosiaali-, terveys- tai kasvatustieteiden korkeakoulututkinto tai entinen vastaava opistoasteen tutkinto ja vähintään kahdella (2) on sosiaalialan tutkinto (AMK, laillistettu ammattihenkilö).”* Hoito- ja kasvatushenkilökunnan osaamisessa on huomioitava sijaishuolto paikan asiakaskunnan erityistarpeet: *”Erityistason laitossijoituspalvelun tulee tarjota määrätty henkilöstömitoitus, henkilöstön erityisosaaminen sekä mahdollisuus erityispalveluihin kuten psykiatriin ja pedagogisiin palveluihin.”*

Perhehoidossa henkilöstön kelpoisuusvaatimukset eroavat toimeksiantosuhteisen perhehoidon ja yksityisen palveluntuottajan kautta ostetun perhehoidon osalta: *”--perhehoidosta vastaavalla henkilöllä tulee olla sosiaalityöntekijän pätevyys ja vähintään kolmen vuoden kokoaikainen työkokemus lastensuojelusta.”* Lisäksi palveluntuottajalla tulee olla vähintään kaksi työntekijää sijaisperheiden valmennuksen, tuen ja perhehoidon toiminnan ylläpitämistä varten: *”Muulla kuin perhehoidosta vastaavalla henkilöllä tulee olla vähintään sosiaali- ja terveysalan AMK-tutkinto tai vastaava opistoasteen tutkinto.”* Toimeksiantosuhteiselta perhehoitajalta (sijaisvanhempi) edellytetään ennakkovalmennusta joko ryhmämuotoisena (esim. PRIDE) tai yksilövalmennuksena sisältäen kotikäynnin, perhekohtaiset keskustelut ja kirjallisen loppuarvion.

Palvelukuvauksissa sijaishuoltopaikassa tulee olla hoito- ja kasvatustehtävissä riittävä määrä henkilökuntaa. Henkilöstömitoituksella tarkoitetaan henkilökunnan määrää suhteessa hoidettavien lasten lukumäärään. Henkilöstömitoituksesta ammatillisen perhekodin osalta todetaan seuraavaa: *”Henkilöstömitoitus hoidettavaa lasta kohden on hoito- ja kasvatustehtävissä vähintään 0,5. Vähimmäismitoitukseen lasketaan vakituinen koulutettu henkilökunta.”* Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa mitoitus on määritelty perhehoidossa hoidettavien lasten lukumäärän mukaan: *”Samaan perheeseen voi olla sijoitettuna yhtä aikaa enintään neljä lasta, määrään lasketaan mukaan perheen omat alle kouluikäiset ja erityishoitoa vaativat lapset.”* Laitoshoidossa perustason lastensuojelulaitoksen henkilöstömitoitus on 1,0 ja erityisyksikön 1,3.

Palvelukuvauksissa yksikön toimitiloista todetaan laitoshoidon osalta seuraavaa: *”Toimintayksikön pitää olla terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan siellä annettavalle hoidolle sopiva. Yksiköllä tulee olla turvalliset ja asianmukaiset toimitilat. Jokaisella lapsella tulee olla oma huone.”* Perhehoidossa painotetaan tilojen osalta turvallisuutta ja kodinomaisuutta: *”Sijaisperheen tilojen ja ympäristön on oltava tarkoituksenmukaiset, viihtyisät ja turvalliset ja tilojen on suotava lapselle/nuorelle mahdollisuus iänmukaiseen riittävään yksityisyyteen. Lapsella tulee olla oma huone.”* Sijaishuollossa halutaan varmistaa lapselle mahdollisuus yksityisyyteen ja omaan tilaan.

Palvelukuvausten mukaan sijaishuollon tavoitteena on lapsen yksilöllisten kasvu- ja kehitysedellytysten turvaaminen: *”Palveluntuottaja huolehtii lapsen perushoidosta ja huolenpidosta, sisältäen riittävän ravinnon ja levon, terveydenhoidon sekä koulunkäynnin, harrastusten, sosiaalisen vuorovaikutuksen, ikätasoisien vastuun ottamisen sekä elämäntaitojen opetteluun ja kehityksen tukemisen”.* Sijaishuollon tulisi palvelukuvausten perusteella noudattaa prosessinomaisuutta: *”Sijoitettava lapsi ja hänen läheisensä voivat tutustua perhekotiin ennen*

sijoituksen alkamista. Sijaishuoltopaikalla on velvollisuus kertoa sijoitettavalle lapselle ja vanhemmille/läheisille etukäteen yksikön toiminnasta--” . Sijaishuollon tulee olla lapsen edun mukaista ja sijaishuollon tarkoituksen toteutumista verrataan aiempaan tilanteeseen: ”Palvelun tulee edistää lapsen kokonaisvaltaista kuntoutumista niin, että lapsen terveys, itsetunto, sosiaalisuus, omatoimisuus, kyky käydä koulua, suhteet omaan verkostoon ja psyykinen eheytyminen kohenevat lähtötilanteeseen nähden.”

Sekä perhehoidon että laitoshoidon palvelukuvauksissa painotetaan vuorovaikutusta sijaishuollon kuntouttavana elementtinä. Perhehoidon kuntoutuksellisuudesta todetaan seuraavaa: *”Sijaisperheen tulee toteuttaa toiminnassaan terapeutista vanhemmuutta: kohdata lapsi tunnetasolla, eheyttää ja kuntouttaa lasta, ja luoda oppimista tukeva ilmapiiri.”* Laitoshoidossa lapselle nimetään omaohjaaja(t): *”Omaohjaajasuhde on terapeutin ja lasta kannatteleva, mikä tarjoaa mahdollisuuden lapsen psyykkiseen ja sosiaaliseen kuntoutumiseen.”*

Palvelukuvauksissa määritellään sijaishuollon dokumentoinnin periaatteet kuten säännöllinen ja systemaattinen kirjaaminen ja raportointi sekä tietosuojan varmistaminen: *”Yksiköllä on käytössä lapsikohtainen kirjallinen päivittäisraportointi. Palveluntuottajalla on käytössään jokin toimintaan soveltuva sähköinen asiakastietojärjestelmä, johon tarvittavat kirjaukset voidaan tehdä luotettavasti.”* Lapselle tulee sijaishuoltopaikassa laatia hoito- ja kasvatussuunnitelma, joka täydentää sosiaalityöntekijän laatimaa asiakassuunnitelmaa. Sijaishuoltopaikka raportoi lapsen tilanteesta sosiaalityöntekijälle säännöllisesti kuukausikoosteen muodossa. Sijaishuollossa kirjaamiskäytäntöjä tulee kehittää osallistavan dokumentoinnin suuntaan: *”Lasta ja lapsen lähiverkosta koskevat tiedot käydään läpi lapsen kanssa ja lapsi myös mahdollisuuksien mukaan allekirjoittaa tämän osion.”*

5.4 Ammatillinen laatu ja omavalvontasuunnitelma

Sijaishuoltoyksikkö Tammen omavalvontasuunnitelma noudattaa Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontaviraston (Valvira) omavalvontasuunnitelmaa koskevaa valmista lomakepohjaa. Sijaishuoltoyksikön toiminta-ajatus on kirjattu seuraavasti: *”Sijaishuoltoyksikön toiminnan keskeinen tavoite on tuottaa laadukkaita lastensuojelun sijaishuollon palveluita sopimuksen allekirjoittaneille kunnille.”* Sijaishuoltoyksikön asiakkaita ovat sopimuskuntien lastensuojelun viranhaltijat, jotka ovat yhteydessä yksikköön sijaishuollon asiakasasioissa.

Sijaishuoltoyksikkö Tammessa työskentelee kaksi sosiaalityöntekijää ja kolme perheohjaajaa. Yksikön esimiehenä ja vastuuhenkilönä toimii yksikköä hallinnoivan kunnan perhe- ja sosiaalipalvelujohtaja. Henkilöstön pätevydestä ja erityisosaamisesta todetaan seuraavaa: *”Sosiaalityöntekijöillä tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain mukainen pätevyys. Lisäksi sosiaalityöntekijöillä tulee olla PRIDE-valmennuksen edellyttämä kouluttajapätevyys sekä kokemusta lastensuojelusta ja sijaishuollon kehittämistyöstä.”*

Sijaishuoltoyksikön työtehtävät liittyvät sijoituspaikkojen hallintaan ja kuntien sijoituspyyntöjen käsittelyyn sekä sijaishuoltoa koskeviin konsultaatioihin. Sijaishuoltoyksikön tarkoituksena on: *”-- vahvistaa sijaishuollon erityisosaamista sekä kehittää maakunnallista yhteistyötä ja yhteisiä toimintakäytäntöjä sijaishuollon laadun ja kustannusten hallinnan parantamiseksi.”* Yksikön tavoitteena on parantaa toimeksiantosuhteisen perhehoidon toimintaedellytyksiä valmentamalla sijaisperheitä, järjestämällä perhehoidon tukea ja osallistamalla sijaishuollon valvontaan.

Sijaishuoltoyksikön toiminnan keskeinen periaate on asiakkaan hyvä kohtelu. Yksikön toiminnassa noudatetaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta: *”lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lapselle on turvattava hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja esittää siitä mielipiteensä ja toivomuksensa.”* Omavalvontasuunnitelmassa on huomioitu asiakkaan osallistuminen ja asiakaspalaute: *”Sijaishuoltoyksikkö Tammen toiminnasta on mahdollista antaa jatkuvasti palautetta joko suoraan henkilökunnalle suullisesti että kirjallisesti.”* Asiakkaan kohteluun liittyen omavalvontasuunnitelmassa on ohjeistettu sosiaalihuollon asiakaslain mukaisen muistutuksen tekeminen sekä kerrottu muistutuksen käsittelystä: *”Muistutuksen aiheena oleva asia selvitetään. Asiasta laaditaan kirjallinen vastine, joka lähetetään muistutuksen tekijälle. Muistutusmenettelyssä noudatetaan Kaarinan kaupungin ohjetta.”*

Omavalvontasuunnitelman mukaisesti pyritään riskien, kriittisten työvaiheiden ja vaaratilanteiden tunnistamiseen ennakoivasti yhdessä henkilökunnan kanssa säännöllisen riskien arvioinnin kautta. Suunnitelmaan on kirjattu sosiaalihuollon henkilöstön ilmoitusvelvollisuus: *”Sosiaalihuoltolain 48 §:n mukaan sosiaalihuollon henkilöstöön kuuluvan on ilmoitettava salassapitosäännösten estämättä toiminnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteutumisessa.”*

6. POHDINTA

Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lopputyössä selvitin asiakirja-aineiston pohjalta lastensuojelun sijaishuollon laatua perhe- ja laitoshoidossa. Tarkasteluni teoreettisen viitekehyksen muodosti Rajavaaran (1997) laadun kehittämisen näkökulmat. Tarkoitukseni oli testata laadun kehittämisen näkökulmia neljän erityyppisen aineistoesimerkin kautta ja samalla selvittää, millaisena lastensuojelu sijaishuollon laatu kuvautuu suomalaisessa perhe- ja laitoshoidossa. Tarkastelemani aineistot ovat keskenään erilaisia, mikä tekee aineistojen keskinäisestä vertailusta itsessään vaikeaa. Aineistoesimerkeistä on löydettävissä eroja ja yhtäläisyyksiä ja siksi sijaishuollon laadun tarkasteleminen on perusteltua kaikista neljästä laadun kehittämisen näkökulmasta käsin.

Aineistoesimerkkien valossa kuva lastensuojelun sijaishuollon laadusta näyttäytyy moninäkökulmaisena. Poliittis-hallinnollinen näkökulma edustaa perinteistä tapaa hahmottaa sijaishuollon laatua laatukriteereinä, joissa on huomioitu sijaishuollon prosessi ja vastuukysymykset ottaen huomioon voimassaolevan lainsäädäntö ja viranomaisohjeet. Ajallisesti uudempaa edustaa liike-elämälähtöinen näkökulma sijaishuollon laatuun, joka ottaa huomioon palvelun laadun osatekijöiden rinnalla myös palvelun tuottamisen kustannusvaikutukset. Palvelukuvausten perusteella sijaishuollon ostopalveluilta edellytetään samoja poliittis-hallinnollisia laatuvaatimuksia esimerkiksi henkilökuntaan ja hoidon sisältöön liittyen mutta liike-elämälähtöiselle näkökulmalle on ominaista palvelun laadun arviointi suhteessa kustannuksiin.

Lastensuojelun näkökulmasta asiakkaana oleva lapsi ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ovat sijaishuollon prosessin keskiössä. Lopputyötä varten vaikeinta oli kuitenkin löytää aineistoesimerkkiä sijaishuollon laatuun kansalaislähtöisestä ja ammatillisesta näkökulmasta. Aineistoesimerkkeinä lasten laatusuosituksot poikkesivat muusta aineistosta sillä, että ainoastaan niissä oli kirjattu lasten omia ajatuksia siitä, millaista on hyvä sijaishuolto. Lapsilähtöisyys on huomioitu jossain määrin poliittis-hallinnollisessa näkökulmassa, jossa sijaishuollon laatukriteerit on kirjoitettu lapsen näkökulmasta. Vahvasta lapsilähtöisyyden retoriikasta huolimatta sijaishuollon laatua tunnutaan määrittelevän paljon muiden tahojen kuin lasten itsensä toimesta. Ammatillinen näkökulma sijaishuollon laatuun korostaa omavalvontasuunnitelman kautta tarkasteltuna vahvasti voimassaolevaa lainsäädäntöä ja on siten yhteydessä poliittis-hallinnolliseen laadun näkökulmaan.

Mielenkiintoista sijaishuollon laadusta puhuttaessa on erityisesti sijoitettujen lasten ja sijaishuollon ammattilaisten näkökulmien heikkous verrattuna poliittis-hallinnolliseen ja liike-elämälähtöiseen

laadun kehittämisen näkökulmaan. Millaista sijaishuollon laatua jatkossa tavoitellaan, mikäli esimerkiksi liike-elämälähtöinen näkökulma tulevina vuosina entisestään voimistuu. Lastensuojelun palvelujen tuottamisen tavat ovat moninaistuneet 1990-luvun lamasta alkaen ja nykyisin suuri osa myös sijaishuollon palveluista tuotetaan yksityisesti. Kunnat palvelujen järjestämisestä ja valvonnasta vastaavana tahona ovat kuitenkin velvollisia seuraamaan ostopalvelujen laatua.

Kansalaislähtöistä näkökulmaa ja sijoitetun lapsen omakohtaista kokemusta hyvästä ja toimivasta sijaishuollosta ei tulisi sivuuttaa vaan pikemminkin vahvistaa nykyistä enemmän. Miten lasten kokemusasiantuntijuutta ja toisaalta sijaishuollon ammattilaisten käytännön kokemusta ja näkökulmaa sijaishuollon laadun kehittämiseen voisi jatkossa edistää. Poliittis-hallinnollisissa sijaishuollon laatuksiteereissä näkyy pyrkimystä vahvistaa sijoitetun lapsen näkökulmaa ja toisaalta myös selkiyttää sijaishuollon ammattilaisten keskinäistä työnjakoa. Laadun moninäkökulmaista tarkastelutapaa tulisi hyödyntää nykyistä enemmän erityisesti liike-elämälähtöisessä laadun kehittämisessä esimerkiksi osana sijaishuollon palvelujen hankintaa ja palvelukuvausten laadintaa.

LÄHTEET

Heino, T. & Säles, E. (2017) Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti hoidon laadun varmistamista. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hoikkala, S. & Lavikainen, V. (2015) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista, Suomen säädöskokoelma § 922 (2011).

Lasten laatusuositukset perhehoitoon: Tavallista arkea ja kilttejä aikuisia. (2016) Helsinki: Pesäpuu ry.

Lastensuojelulaki, Suomen säädöskokoelma § 417 (2007).

Lastensuojelun käsikirja (2020) Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Haettu osoitteesta <http://thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot> Luettu 6.12.2020.

Lastensuojelun laatusuositus (2019) Malja, M. & Puustinen-Korhonen, A. & Petrelius, P. & Eriksson, P. (toim.), Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Omavalvonta sosiaalipalveluissa (2016) Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Haettu osoitteesta <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/omavalvonta>. Luettu 25.4.2021.

Perhehoitolaki, Suomen säädöskokoelma § 263 (2015).

Rajavaara, M. (1997) Professionals and quality initiatives in health and social services. Teoksessa A. Evers & R. Haverinen & K. Leichsenring, & G. Wiston (toim.), Developing quality in personal social services. Concept, cases and comments. (s. 83-94) Aldershot: Ashgate.

Rajavaara, M. (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Sijaishuollon laatukriteerit. (2019) Eriksson, P. & Tervo, J. & Laakso, R. & Hoikkala, S. (toim.), Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaalihuoltolaki, Suomen säädöskokoelma § 1301 (2014).

Sosiaalipalvelujen omavalvontasuunnitelma lomakepohja (2015) Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Haettu osoitteesta <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/omavalvonta>. Luettu 28.3.2021.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2012) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

Taulukko 1.